

AZ „UTÁNUNK NYÚLÓ MÚLT” REGÉNYE

Domahidy András: *Árnyak és asszonyok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985

Különös dolog a származás, az összetartozás. Mármost a szülőföld, az anyanyelv, összességében mindaz, amit kulturális örökségnek neveznek. Függetlenül attól, hogy tudatosan és örömmel vállaljuk-e vagy pedig mellékesnek érezzük, alkalmasint erőnek erejével szabadulni kívánunk a belőle fakadó öröklött értékrendtől. Nemcsak, mert az ember belső szükségletének számít, hogy valahová tartozzék, hanem mert rendszerint el is várják tőle ezt, s mert egyfajta morális kényszer is fennáll; honvágyat érezni vagy legalább mutatni valahogy még akkor is kötelesség, ha ez sok szempontból zavaróan irracionális.

Messze vetődöttek, eredeti talajukból kiszakadtak gyökereinek utóéletéről és e gyökerek sorsmeghatározó szerepéről szól az Ausztráliában élő Domahidy András *Árnyak és asszonyok* című regénye, napjaink magyar irodalmának pillanatnyi látületén belül tagadhatatlanul érdekes és figyelemre méltó színfoltot is jelentve. Domahidy, szembetűnő elbeszélői éreneyeket mutatva, nem csupán minden erőltettség nélkül tud egyszerre választékos és kifejező lenni, hanem eleven, érzéletes és egyéni ízü is egyben, gyakran tömörségével lep meg. Sokkal inkább, mint azzal, hogy a modern regényírás mesterségbeli követelményeinek birtokában van, azoknak az eszközöknek birtokában, amelyek, bármilyen nyelven íródják a mű, napjainkban mindenütt használatosak: úgymint a belső monológ, az idősíkok váltogatása, illetve egybeolvasztása, valamint a cselekmény feloldottsága, azok az eszközök tehát, amelyek attól függően lépnek túl tulajdon divatkellék-voltukon, hogy szerepük mennyire funkcionális.

Domahidy András regénye mindenesetre nekik köszönhetően válik egy kollektívnek is mondható életérzés regényévé, nyilvánvalóan nagyon is tudatos írói célkitűzésnek megfelelően. Ennek érdekében válogatja meg a szerző azokat a regényalakokat, akik részben párbeszédbeli szerepeik, részben visszaemlékező, belső monológjaik révén, mintegy egymást váltogatva érző-emlékező-meditáló szubjektumként nyilatkoznak meg. Négy figura szólal meg így közvetlenül, nem egyes szám első személyben ugyan, ám a szerző beléjük helyezkedve mégis őket teszi meg a tulajdonképpeni témát jelentő „hazátlansági komplexus” hordozóivá. Közülük is elsősorban két rokonsági, illetve kora gyermekkortól kezdve szoros baráti szálakkal kötődő férfifigurában, a legújabb földrészén építész-ként tevékenykedő, erősen családias Terényi Jánosban és az agglegényként felszínesen Don Juan-i életmódot folytató, egymástól igen távol eső égtájakon is olajkutató mérnökként működő, de dzsentrí múltja folytán mindenekelett a lovakért rajongó Hadady Bertalanban személyesítve

meg a még óhazában született és felserdült nemzedéket, illetve elsődleges megtestesítőit ennek az életérzésnek. Hozzájuk a két nőszereplő két különböző látószögű ellenpontként csatlakozik már: János lánya, Christine már olyanként, akire a távoli hazából származó kulturális örökség inkább teherként nehezedik, annyira, hogy bizonyos értelemben áldozatává is válik ezeknek a nem túlságosan kívánt, nem egészen értett és sokszor béklyónak érzett hagyományoknak, míg Sophie-ra, János új-zélandi származású második feleségére valamiképpen a szeretettel közelítő kívülálló szerepe hárul, pontosabban, hogy megértő igyekezettel hasonuljon hozzájuk. Hogy azután négyük szemléletén, emlékezetén és érzelmvilágán át, illetve interakcióik révén keljen életre a múlt, még óhazabeli kezdeteivel, de a szereplők új életszínterén is ráelve a maga folytatására. Középpontjában az ötödik főszereplőként, de előttünk csak a többiek emlékezetén át megelevenedő Inkével, János első feleségével, illetve Inke és Bertalan alig bontakozni kezdő, de a háború közbeszólása miatt be nem teljesülő szerelmével, s annak elpusztíthatatlanul makacs továbbélésével mindkettőjükben, egészen a sok év utáni újbóli találkozásig. Ez a találkozás azonban — és alighanem itt érhető jól tetten a hazulról hozott kulturális örökség gátló utóhatása — ezúttal sem jut el a beteljesülés pillanatáig. Lehetséges, hogy csupán Inke halálos autóbalesete miatt, ám ennek bekövetkeztében megint csak a régi erkölcsi beidegződések játszanak közre, mivel az asszony tilosba hajtó dekoncentráltága sejtetően annak következménye, hogy hajadon lánya örömmel vállalt terhességének tényén képtelen túltenni magát. Végző fokon tehát a „tisztesség keresztjének” ugyanarról a kihatásáról van itt szó, ami Inkét az egy ideig halottnak hitt, de a háborúból utóbb mégis élve előkerülő Bercitől is hosszú éveken át távoltartotta. Ugyanilyen erők munkálnak azonban, áttételesebben vagy éppen önmaguk ellentétébe csapva át, Inke lányában, Christine-ben is, akár abban is, hogy anyja tragédiájáért utólag önmagát, lázadó „modernségét” vádolja, amely önvád később még Bertalan iránti, anyját önmagával helyettesítő szerelmében is tovább gyűrűzik. Ezek a mozzanatok kétségtelenül a „pszichológiai romantika” elemeit jelentik, amelyek azonban meggyőző erejükön túl már azért sem hatnak erőltetetten, mivel mozaikkockákként önmaguktól állnak össze szerves egészé. Miután kiszedegettük őket a különböző emlékező beszélgetésekből és a velük párhuzamosan futó, de ki nem mondott gondolatsorokból, amelyek többretegű felépítésében Domahidy helyenként remekel, többhelyütt azonban túlságosan is a szentimentalizmus határait súroló, múltat megszépítő nosztalgia közelébe sodródik. A végkifejletet illetőleg is egyfajta utólagosan egymásra találó családi idillbe oldva azt, ami Christine vonalán következetesen végighaladva akár tragikus végkifejletet is vehetne — elméletileg a giccsbe torkollás veszélyét éppúgy magában rejtve, mint az „utánunk nyúló múlt” keserű bírálatának lehetőségét.

Nemcsak az elképzelt megvalósulás szintjétől, hanem legalább ennyire az írói szemlélettől függően is. Attól a múlthoz való viszonyulástól függően, melyet illetőleg olyan érzésünk támad, Domahidy alkotói alapállása abban emlékeztet tulajdon hőseire, hogy képtelen igazán túllépni saját árnyékán, pedig vállalkozásának lehetőségei ezt megkövetelnék tőle, főleg a dzscentri múlthoz való viszonyulásában. Akkor is túlmitáztak érezzük ezt a viszonyulást, ha bennük megtalálhatók a bíráló visszapillantás mozzanatai is, vagy ha figyelembe vesszük a hangulatot, ami a visszaemlékezőben munkál. Akár azoknak a patriarchális-feudális kötődéseknek a meglétét se vonva kétségbe, amelyek a kelleténél akkor is kissé idealizáltabban mutatkoznak meg, ha egy gyökértelen és atomizált (ám érdekes módon másképp vidékies) környezettel szemben képeznek ellenvilágot, azt is megengedve mindjárt, hogy egy letűnt uralkodó réteg távolba szakadt maradványai életének ábrázolása már nem feltétlenül mórliczi—krležai szembefordulást követel, nem szólva arról, hogy nem áll szándékunkban okvetlenül olyan ideológiát számomra kérni a szerzőtől, amely feltehetőleg távol áll tőle. Ám mégis súlyos mulasztásnak mondható, hogy a Domahidy regényében fellelhető tér- és időbeli távolság nem jelent felülvizsgáló távolságtartást is egyúttal. Kisé nyeglén szólva mondjuk talán úgy, hogy a „hol szúrtuk el?” kérdésének felvetését János vagy Berci részéről, hiszen ők mégiscsak benne voltak a történelem forгатagában, ezzel összefüggő viszontagságaikról azonban úgyszólván annyit tudunk csak meg, amennyi magánéletük alakulását közvetlenül érinti. Holott éppen a magánélet vonatkozásában mutatkozik meg egy szál, amelyet Domahidy mintha csak anélkül tartott volna a kezében, hogy igazán felismerte volna annak a magánéleten messze túlmutató jelentőségét. Arra a momentumra gondolok itt, amiről fentebb mint a „tisztség keresztyéről” esett szó, különös tekintettel a szóban forgó, önmagából mellesleg számos szellemi kiválóságot is kitermelő réteg sajátosan korlátolt „gerinccségére”, tékozló kártyacsatákkal, sőt csendőrszuronyokkal is jól megférő becsületkódexére, amely éppen feudális gyökerei folytán tette lehetetlenné alapvető történelmi szükségszerűségek felismerését és vezetett katasztrófához. „Több, mint Mohács” elvesztéséhez.

Ezért kár, hogy Domahidy András nem ebből kiindulva kísérlete meg figuráit szembesíteni a történelemmel. Műve így talán több lehetett volna szépen megírt regénynél.

VARGA Zoltán